

UDK

TRETMAN POLJOPRIVREDE U OKVIRU SVETSKE TRGOVINSKE ORGANIZACIJE - geneza, stanje i perspektive -

PREKAJAC, ZORA¹

IZVOD: Trgovina poljoprivrednim proizvodima u 2000-toj godini je imala vrednost 558 milijardi dolara i to je činilo 9% ukupne razmene roba. I pored toga što je udeo poljoprivrede u svetskoj trgovini relativno mali, može se reći da se radi o izuzetno značajnom sektoru za koji su posebno zainteresovani svi učesnici u međunarodnoj razmeni. Razvijene zemlje (pre svega EZ (EU), SAD i Japan) su primenjivale različite oblike nekarinskih barijera kojima su ograničavale uvoz poljoprivrednih proizvoda, vršile su subvencioniranje izvoza i stimulisale domaću proizvodnju. Pravila GATT-a su to dozvoljavalo, što je za posledicu imalo jačanje agrarnog protekcionizma razvijenih zemalja. Svi pokušaji da se poljoprivreda podvede pod opšta pravila međunarodne trgovine su ostali bez uspeha upravo zbog protivljenja razvijenog dela sveta. Usvajanjem Sporazuma o poljoprivredi i o sanitarnim i fitosanitarnim merama u okviru Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora učinjen je prvi korak ka liberalizaciji međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda i proširenju multilateralnih trgovinskih pravila na ovaj sektor. Sporazumom je predviđeno da se svi oblici barijera na uvoz poljoprivrednih proizvoda prevedu u carine (tzv. "tarifikacija") uz obavezu njihovog postepenog snižavanja, da se smanji (sa tendencijom ukidanja) subvencioniranje izvoza i pružanje podrške domaćoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Prve analize primene Sporazuma o poljoprivredi ukazuju da proces liberalizacije ide relativno sporo. To se svakako može objasniti otporom, prvenstveno razvijenih zemalja, da se odreknú zaštitnih mera i subvencioniranja, ali i visokim nivoom zaštite koji predstavlja polaznu osnovu za liberalizaciju. Posebno nezadovoljstvo izražavaju zemlje u razvoju koje imaju komparativne prednosti u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda, ali ne mogu da ih iskoriste zbog agrarnog protekcionizma razvijenih zemalja. Međutim, treba imati u vidu da je ukidanje barijera i liberalizacija međunarodne trgovine proces koji zahteva vreme uz spremnost svih zemalja da učestvuju u ovom procesu.

Liberalizacija međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda predstavlja šansu za zemlje u razvoju što su one shvatile. Dokaz za to je njihovo aktivno učešće u Urugvajskoj rundi pregovora, kao i u nastavku pregovora o poljoprivredi u okviru Svetske trgovinske organizacije (STO). Svakako je opravdan njihov zahtev za diferenciranim tretmanom imajući u vidu da su razvijene zemlje svoju sadašnju konkurentnost u oblasti poljoprivrede postigle upravo zahvaljujući merama agrarnog protekcionizma primenjivanim u čitavom posleratnom periodu.

Nova runda multilateralnih trgovinskih pregovora koja je pokrenuta na Ministarskoj konferenciji u Dohi krajem 2001. godine predstavlja novi ispit za multilateralni trgovinski sistem, posebno za proces liberalizacije međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda. Njeni rezultati će pokazati koliko su zemlje-članice STO spremne da realizuju ono što je dogovoreno i sadržano u sporazumima, pogotovo kada se radi o tako značajnom sektoru kao što je poljoprivreda.

Trgovinska politika u oblasti poljoprivrede oduvek se razlikovala od ukupne trgovinske politike, i to kako po motivima tako i po efektima na samu razmenu. Isto je važno i za međunarodna trgovinska pravila obuhvaćena Opštim sporazumom o carinama i trgovini

Stručni rad (Technical paper)

¹ Prof. dr Zora Prekajac, vanredni profesor, Ekonomski fakultet Subotica/Novi Sad

(General Agreement on Tariffs and Trade - GATT)² iz 1947. godine. Osnivanjem Svetske trgovinske organizacije (World Trade Organization - WTO)³ koja je stupila na snagu 1. januara 1995. godine situacija se na međunarodnom planu izmenila. Jedan od rezultata Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora u okviru GATT-a je bio usvajanje Sporazuma o poljoprivredi (Agreement on Agriculture) kao i Sporazuma o sanitarnim i fitosanitarnim merama (Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures) čijom primenom međunarodna razmena poljoprivrednih proizvoda treba da se postepeno podvede pod opšta pravila WTO i učini manje različitim u odnosu na trgovinu industrijskim proizvodima.

1. GATT - Urugvajска runda - pravila o međunarodnoj razmeni poljoprivrednih proizvoda

Jedan od temeljnih principa GATT-a iz 1947. godine (kao uostalom i WTO) je bio da su carine jedini legitimni instrument zaštite u međunarodnoj trgovini. Izuzetak je (između ostalog) bila razmena poljoprivrednih proizvoda u kojoj je (za razliku od trgovine industrijskim proizvodima) vladama zemalja-članica bilo dozvoljeno korišćenje kvota i drugih necarinskih barijera (u obliku proizvoda). Takođe su se, nasuprot pravilima za industrijske proizvode, u oblasti poljoprivrede mogle odobravati izvozne subvencije kao i mere podrške domaćoj proizvodnji. Izuzeci su uglavnom primenjivani od strane razvijenih zemalja što je dovelo do jačanja agrarnog protekcionizma (EU, SAD) i otežane razmene poljoprivrednih proizvoda na svetskom tržištu. Opravdanje za podršku i zaštitu koja za posledicu ima distorzije⁴ u razmeni poljoprivrednih proizvoda najčešće se nalazi u sledećem: (1)

poljoprivreda se smatra primarnim i strateškim sektorom, te se nastoji obezbediti dovoljna proizvodnja hrane koja bi zadovoljila potrebe stanovništva - teži se samodovoljnosti; (2) u poljoprivrednoj proizvodnji veoma je značajan uticaj klimatskih faktora, te se političkim merama nastoje stvoriti zalihe za krizne periode i (3) štite se interesi farmera koji su (pre svega u razvijenim zemljama) dobro organizovani i imaju veoma snažan uticaj na vlade svojih zemalja.

Prethodni pokušaji da se poljoprivreda uključi u multilateralne trgovinske pregovore u okviru GATT-a i da se primena osnovnih principa međunarodne trgovinske politike proširi i na razmenu poljoprivrednih proizvoda ostali su bez uspeha prvenstveno zbog protivljenja i sukoba između EU (EZ) i SAD⁵. Ovo pitanje je bilo od posebnog interesa za zemlje u razvoju, ali razvijeni deo sveta nije želeo da menja svoju protekcionističku politiku u sektoru poljoprivrede. Urugvajска runda je prilikom

² Krajem 1947. i početkom 1948. godine u Havani je održana Konferencija UN o trgovini i zaposlenosti koja je završena potpisivanjem Havanske povelje kao osnove za formiranje međunarodne trgovinske organizacije (*International Trade Organization - ITO*). Pošto povelja nije ratifikovana od strane potrebnog broja zemalja (1950. je Kongres SAD odbio da je ratifikuje), postalo je jasno da ITO neće zaživeti. Paralelno sa pripremanjem Konferencije, 23 zemlje su započele pregovore o snižavanju carina kao svoj doprinos uspešnom okončanju Konferencije. Završeni su potpisivanjem GATT-a. Da bi zaštitile postignut sporazum, zemlje su privremeno prihvatile i neka trgovinska pravila iz nacrtu Povelje o ITO. Kada se shvatilo da neće doći do osnivanja ITO, zemlje su prihvatile GATT kao instrument regulisanja međunarodne razmene koji je tek 1995. godine zamenjen Svetskom trgovinskom organizacijom. Nakon stupanja na snagu WTO GATT je i dalje ostalo (sada kao GATT iz 1994. - sadrži tekst starog sporazuma sa amandmanima, korekcijama, odlukama i slično, kao i šest dogovora i protokola) kao jedan od multilateralnih sporazuma o trgovini robama

³ Osnovni cilj GATT-a je bio liberalizacija međunarodne razmene, a ostvarivao se postepeno putem multilateralnih trgovinskih pregovora koji su se održavali periodično. Najambicioznija je bila osma, Urugvajска runda od 1986. do 1993. godine. Njeni rezultati se mogu klasifikovati na sledeći način: (1) Osnivanje Svetske trgovinske organizacije; (2) Sniženje carina; (3) Jačanje pravila GATT-a (sporazumi o poljoprivredi, tekstilu i odeći, tehničkim barijerama, subvencijama, antidampingu, zaštitnom sistemu) i (4) Sporazumi o regulisanju tzv. "novih oblasti" koje do tada nisu bile obuhvaćene pravilima multilateralnog trgovinskog sistema (trgovina uslugama, trgovinski aspekti zaštite prava intelektualne svojine, trgovinski aspekti investicionih mera). Z. Prekajac (2000).

⁴ Do distorzije (skretanja) trgovine dolazi kada su cene više ili niže od normalnih, kao i kada su količine koje su proizvedene, kupljene ili prodane takođe veće ili manje od normalnih - odnosno od nivoa koji bi se ostvarili na kompetitivnom tržištu.

pokretanja 1986. godine zamišljena veoma ambiciozno. Njeno uspešno okončanje je zahtevalo aktivno učešće zemalja u razvoju koje su imale rezerve prema mnogim pitanjima o kojima se raspravljalo, pre svega prema regulisanju trgovine uslugama i zaštiti prava intelektualne svojine. Da bi pridobile ovu grupaciju zemalja, razvijene zemlje su na početku pregovora izrazile spremnost da uključe poljoprivredu u pregovore kao nagradu za aktivno učešće nerazvijenih zemalja. Kao rezultat dugotrajnih i mukotrpnih pregovora zaključen je Sporazum o poljoprivredi kao i o sanitarnim i fitosanitarnim merama⁶ kojima je po prvi put međunarodna razmena poljoprivrednih proizvoda podvedena pod međunarodna trgovinska pravila.

Sporazum o poljoprivredi⁷ predstavlja značajan prvi korak ka regulisanju međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda. Predviđena je njegova implementacija u roku od šest godina od stupanja na snagu za razvijene zemlje (od 1. januara 1995. do 31. decembra 2000. godine), odnosno deset godina kada se radi o zemljama u razvoju. Cilj sporazuma je da reformiše trgovina poljoprivrednim proizvodima kao i nacionalne politike u ovom sektoru u periodu koji je pred nama, da

doprinese primeni tržišno orijentisane politike čime bi se povećala predvidivost i stabilnost kako za zemlje izvoznice tako i za zemlje uvoznice poljoprivrednih proizvoda. Nova pravila obuhvaćena Sporazumom odnose se na:

1. pristup tržištu,
2. podršku domaćoj proizvodnji i
3. subvencioniranje i druge oblike podrške izvozu poljoprivrednih proizvoda koji predstavljaju tri stupa ("three pillars") Sporazuma o poljoprivredi.

Do završetka Urugvajске runde uvoz poljoprivrednih proizvoda je bio ograničen kvotama i drugim necarinskim barijerama. Sporazumom je predviđeno da se izvrši njihova transformacija u carine kroz proces tarifikacije⁸ s obzirom da one predstavljaju najtransparentniji instrument zaštite. Od razvijenih zemalja se zahteva da snize nivo carinske zaštite⁹ poljoprivrednih proizvoda u proseku za 36% u periodu od 6 godina, dok je odgovarajuće sniženje za zemlje u razvoju 24% u roku od 10 godina. Minimalno sniženje carina za pojedinačne proizvode iznosi 15% za razvijene zemlje, odnosno 10% za zemlje u razvoju, dok su od primene obaveza iz ovog Sporazuma izuzete najmanje razvijene zemlje među zemljama u razvoju¹⁰. Predviđeno je da se specijalna zaštita može primenjivati u

⁵ Do Dilonove runde multilateralnih trgovinskih pregovora u okviru GATT-a (V runda, 1960-61) pregovaralo se samo o industrijskim proizvodima. Ovom rundom je problematika poljoprivrede ušla u GATT, ali je to označilo početak dugogodišnjeg sukoba stavova i interesa SAD i EZ po ovom pitanju. Amerika je želela da uključi poljoprivredu u pregovore, a EZ je to odbila nastojeći da konsoliduje svoju Zajedničku poljoprivrednu politiku. Cilj SAD je bio pristup evropskom tržištu. Ovaj pokušaj je završen neuspehom, kao i oni u okviru narednih rundi (Kenedi i Tokijska runda u kojoj je ipak učinjen manji pomak).

⁶ *Agreement on Agriculture i Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures* koji čine sporazume u okviru Aneksa aA (Multilateralni sporazumi o trgovini robama - *Multilateral Agreements on Trade in Goods*) Sporazuma o ustanovljavanju Svetske trgovinske organizacije (*Agreement Establishing World Trade Organization*).

⁷ U Aneksu 1 Sporazuma o poljoprivredi navedeni su proizvodi na koje se on odnosi. Radi se ne samo o bazičnim poljoprivrednim proizvodima (pšenica, mleko, žive životinje) već i o proizvodima dobijenim od njih (hleb, puter, meso) kao i prerađenim poljoprivrednim proizvodima (čokolada, kobasice), Sporazum se odnosi i na vino, alkoholna pića, duvan i proizvode od njega, vlakna (pamuk, vuka, svila), kao i sirovu životinjsku kožu za proizvode od kože. Riba i preradevine od ribe, kao ni proizvodi šumarstva nisu obuhvaćeni.

⁸ Tarifikacija se odnosi na uvozne kontingente, prelevmane, sezonske uvozne restrikcije, minimalne uvozne cene, diskrecione uvozne dozvole, necarinske mere koje sprovode državna trgovinska preduzeća, samoograničenja uvoza.

⁹ Carine obuhvataju normalne stope carina na uvoz poljoprivrednih proizvoda kao i carine dobijene tarifikacijom vancarinskih dažbina. Carinske stope utvrđene na ovaj način za razvijane zemlje su često prevazilazile stopu od 100% carinske zaštite (išle su čak do 800% na primer kod uvoza mlečnih proizvoda u Švajcarsku-vidi tabelu koja sledi) što predstavlja zaista visoku zaštitu ako se ima u vidu da su prosečne carine nakon završetka Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora iznosile 3,9%.

posebnim slučajevima u cilju delimičnog ublažavanja negativnih posledica značajnog pada cena uvoznih proizvoda ili rasta obima uvoza. Takođe je obuhvaćena i klauzula o posebnom tretmanu kada se radi o osetljivim situacijama koje omogućavaju da se iz netrgovinskih razloga (sigurnost u hrani, zaštita životne sredine i sl.) zadrže postojeća ograničenja uvoza za neki pojedinačni proizvod. Na taj način postoji mogućnost izuzeća od obaveza tarififikacije pod određenim uslovima. Uveden je i sistem carinskih kvota ("tariffquotas") kako bi se osigurao nastavak uvoza istih količina poljoprivrednih proizvoda kao i pre stupanja na snagu Sporazuma o poljoprivredi. suština carinske kvote je da se određena količina proizvoda uvozi po nižoj carinskoj stopi, a da se više (ponekad znatno više) carine primenjuju na uvoz koji prevazilazi utvrđenu kvotu¹¹.

Ključna primedba politici kojom se daje podrška domaćim cenama ili subvencionira proizvodnja na neki drugi način je da se time ohrabruje prekomerna proizvodnja koja smanjuje uvoz ili vodi ka subvencioniranju izvoza i izvozu po dampinškim cenama. U Sporazumu o poljoprivredi se pravi razlika između programa podrške koji direktno stimulišu proizvodnju i onih koji nemaju direktne efekte. Domaća politika sa direktnim efektima

na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednih proizvoda treba da bude smanjena i to kod razvijenih zemalja za 205 u šestogodišnjem periodu koji počinje 1995. godine, a kod zemalja u razvoju za 13% u roku od 10 godina.

Mere koje imaju minimalan uticaj na trgovinu mogu slobodno da se koriste (one su u "zelenoj kutiji" - "green box"¹²). Za "zelenu kutiju" se kvalifikuju subvencije koje ne deluju distorzivno na trgovinu. Radi pre svega o državnim rashodima (a ne o sredstvima obezbeđenim kroz više potrošačke cene) i te mere se ne odnose na cenovnu podršku. Takođe je reč o programima koji nisu direktno usmereni na određeni proizvod. U ovu grupu spadaju vladine usluge kao što su istraživanja, kontrola bolesti, bezbednost infrastrukture i hrane. Takođe su obuhvaćena i direktna plaćanja farmerima koja nemaju za cilj stimulisanje proizvodnje, kao što su neki oblici direktne finansijske podrške, pomoć koja se pruža u cilju izmene strukture proizvodnje, kao i direktna plaćanja u okviru programa ekološke zaštite i regionalne pomoći. Subvencije u okviru "zelene kutije" su dozvoljene bez ograničenja, ukoliko zadovoljavaju navedene kriterijume. Prisutna je tendencija (pre svega među razvijenim zemljama) da se mere domaće podrške svrstaju u ovu grupu uz obrazloženje da se radi o merama koje imaju minimalno

Stope carinske zaštite dobijene tarififikacijom na početku Urugvajске runde (u %)

Zemlja	Pirinač	Pšenica	Sirovo žito	Šećer	Govedina i teletina	Svinjetina	Živinsko meso	Mlečni proizvodi
Australija	0,0	0,0	0,4	52,4	0,0	0,0	0,0	6,7
Kanada	0,9	57,7	34,7	34,7	38,0	0,0	226,0	288,4
SAD	5,0	6,0	8,0	197,0	31,0	0,0	7,0	144,0
EU	360,5	155,6	134,4	297,0	125,4	51,7	44,5	288,5
Japan	n.a.	239,6	233,1	126,1	38,5	87,3	11,0	189,4
Nov. Zel.	0,0	0,0	7,2	2,9	0,0	20,0	28,5	19,6
Austrija	0,0	400,0	241,0	178,0	239,0	178,0	38,0	163,0
Finska	10,0	352,0	204,0	493,0	394,0	320,0	264,0	389,0
Norveška	454,0	495,0	394,0	n.a.	405,0	428,0	379,0	435,0
Švajcarska	67,0	179,0	242,0	273,0	479,0	227,0	767,0	795,0
Turska	50,0	200,0	200,0	150,0	250,0	250,0	30,0	200,0

Izvor: Podaci GATT-a. (Prema B.V. Yarbrough and R.M. Yarbrough (2000), pp. 427.)

¹⁰ Prema klasifikaciji Ujedinjenih nacija ima ukupno 49 zemalja koje se svrstavaju u grupu najmanje razvijenih (prema nivou GDP per capita), a od tog broja njih 30 su članice Svetske trgovinske organizacije.

¹¹ Na primer, carinskom kvotom je utvrđeno da se 1000 tona određenog proizvoda uvozi po nižoj carinskoj stopi od 10%. Uvoz koji prevazilazi iznos kvote (odnosno, veći je od 1000 tona) opterećen je carinskom stopom od 80%.

¹² Prema terminologiji WTO subvencije se identifikuju po "kutijama" koje imaju boje kao na semaforu: zelena (dozvoljeno), boja ćilibara (usporiti, tj. smanjiti), crveno (zabranjeno). U Sporazumu o poljoprivredi nema "crvene kutije", ali ima "plave" za određene tipove subvencija, i sadrži izuzetke za zemlje u razvoju..

distorzivno dejstvo, ali njihov stvarni uticaj na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima može biti veoma značajan.

Subvencije obuhvaćene "plavom kutijom" predstavljaju izuzetak od opšteg pravila da sve mere vezane za proces proizvodnje moraju biti redukovane ili njihova primena mora biti u okviru definisanih minimuma. radi se o direktnim plaćanjima farmerima kada se od njih traži da limitiraju proizvodnju, određenim programima pomoći od strane vlada zemalja u razvoju kada one žele da ohrabre razvoj poljoprivrede i ruralnih oblasti u svojim zemljama, kao i ostalim merama podrške kada su one male vrednosti u poređenju sa ukupnom vrednošću proizvodnje koja se pomaže (5% ili manje u slučaju razvijenih zemalja, odnosno 10% ili manje kod zemalja u razvoju).

I na kraju, "žutom kutijom" ("amber box") su obuhvaćene sve subvencije i ostale mere direktne podrške u sektoru poljoprivrede koje dovode do distorzije proizvodnje i trgovine poljoprivrednih proizvoda. Ukupna vrednost ovih mera mora biti eliminisana.

Sporazumom o poljoprivredi se zabranjuje subvencioniranje izvoza poljoprivrednih proizvoda osim ako subvencije nisu specificirane u listi obaveza zemlje-članice. U tom slučaju se od zemalja zahteva da smanje kako vrednost izvoznih subvencija tako i obim izvoza koji se pomaže. Tako je utvrđeno da razvijene zemlje treba da smanje vrednost izvoznih subvencija za 36% u roku od šest godina počevši od 1995, a zemlje u razvoju za 24% za 10 godina. Takođe je dogovoreno da u istom periodu razvijene zemlje redukuju količinu subvencioniranog izvoza za 21%, a zemlje u razvoju za 14%.

Tab. 1. Redukcija subvencija i nivoa zaštite u poljoprivredi dogovorena u okviru Uruguajske runde

	Razvijene zemlje 6 godina: 1995-2000.	Zemlje u razvoju 10 godina: 1995-2004.
Carine		
prosečno sniženje za sve polj. proizvode	- 36%	- 24%
minimalno sniženje po proizvodu	- 15%	- 10%
Podrška dom. proizvod.		
ukupno smanjenje, bazni period 1986-88.	- 20%	- 13%
Subvencioniranje izvoza		
Vrednost subvencija	- 36%	- 24%
subvencionirane količine bazni period 1986-90.	- 21%	- 14%

Izvor: WTO (1999), Trading into the Future, second edition revised, pp. 17.

Sporazum o sanitarnim i fitosanitarnim merama se bavi problemom regulisanja bezbednosti u snabdevanju hranom, kao i zdravlja biljaka i životinja. Istovremeno, njegov zadatak je da kontroliše da se stroga pravila o zdravlju i bezbednosti ne koriste kao izgovor za zaštitu domaćih proizvođača. Sporazumom se dozvoljava zemljama da utvrde svoje nacionalne standarde, ali oni mogu da se primenjuju samo u meri koja je neophodna u cilju zaštite života i zdravlja ljudi, životinja ili biljaka.

Zemlje-članice se ohrabruju da koriste međunarodne standarde ili preporuke gde oni postoje¹³. Međutim, mogu da primenjuju i više standarde ukoliko je to naučno dokazano. Sporazum dozvoljava da se

primenjuju različiti standardi i metode inspekcije proizvoda. Pri tome ukoliko zemlja izvoznica pokaže da mere koje ona primenjuje na svoj izvoz dostižu isti nivo zaštite zdravlja kao i u zemlji uvoznici, tada se od ove zemlje očekuje da prihvati metode i standarde zemlje izvoznice. Sporazum sadrži odredbe o kontroli, inspekciji i proceduri odobravanja. Vlade moraju unapred da upoznaju na nove ili izmenjene propise u oblasti sanitarnih i fitosanitarnih mera.

I jednim i drugim sporazumom su formirani Komiteti¹⁴ sa zadatkom da nadgledaju njihovo sprovođenje koji su ujedno i mesto daljeg pregovaranja o pitanjima obuhvaćenim sporazumima. sporazumima zaključenim u okviru

Urugvajске runde je samo započet proces regulisanja (i liberalizacije) međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda koji će biti veoma mukotrpan zbog karaktera i značaja ovog sektora za pojedine zemlje, kako razvijene tako i zemlje u razvoju. Imajući to u vidu potpisnici sporazuma su se obavezali da iniciraju nastavak pregovora o reformi ovog sektora godinu dana pre isteka perioda za njegovu implemetaciju od strane razvijenih zemalja, odnosno krajem 1999. ili početkom 2000.-te godine.¹⁵

2. Ocena ostvarenih rezultata i buduće aktivnosti

Uticao odredbi Sporazuma u okviru Svetske trgovinske organizacije na poljoprivrednu politiku i trgovinu u velikoj meri zavisi od njihove implementacije. Empirijski podaci sugerišu da su ukupni efekti do sada bili skromni. Razloge za to treba tražiti u slabosti samih sporazuma, kao i u visokim nivoima zaštite i podrške u oblasti poljoprivrede koji predstavljaju polaznu osnovu za liberalizaciju.

Stvarna liberalizacija uvoza nastala kao rezultat tarififikacije i sniženja carina je relativno mala s obzirom da su carine na uvoz poljoprivrednih proizvoda dobijene tarififikacijom (pogotovo u razvijenim zemljama) veoma visoke, mnogo više nego

kod industrijskih proizvoda¹⁶. Osim toga, sniženje carina nije bilo proporcionalno, pri čemu je ostvareno manje smanjenje kod proizvoda koje su vlade zemalja želele i dalje da štite - visoko zaštićeni proizvodi su i dalje zadržali visok stepen zaštite.

Efekti smanjenja domaće podrške su skromni, pogotovo zato što su ključni programi podrške u SAD i EU izuzeti iz obaveze smanjenja. Među zemljama OECD-a je prisutan visok stepen koncentracije domaće podrške na tri zemlje odnosno regije - EU, Japan i SAD. Na njih otpada 90% ukupne pomoći poljoprivredi među zemljama članicama OECD-a.¹⁷ Mada je došlo do smanjenja podrške poljoprivredi, ona je i dalje ostala veoma visoka. Mnoge mere koje mogu izazvati distorziju trgovine su izuzete iz obaveze smanjenja. Značajan broj faktora slabi efikasnost discipline u ovoj oblasti, kao što su razna tehnička i konceptualna pitanja (uključujući agregatno smanjenje podrške, nezavisno od proizvoda na koji se ona odnosi), metod kalkulacije podrške tržišnoj ceni i sl.

Do završetka Urugvajске runde i stupanja na snagu WTO 1. januara 1995. godine, GATT je dozvoljavao subvencioniranje izvoza jedino u poljoprivredi. Sporazumom o poljoprivredi su za zemlje članice uvedeni strogi limiti u toj oblasti. Međutim, samo je nekoliko zemalja značajnije izmenilo svoje politike radi

¹³ U Aneksu Sporazuma o sanitarnim i fitosanitarnim merama su navedeni sledeći međunarodni standardi: The FAO/WHO Codex Alimentarius Commission: za hranu; The International Office of Epiphytotics: za zdravlje životinja i The FAO's Secretariat of the International Plant Protection Convention: za zdravlje biljaka. Vlade ovom spisku mogu dodati druge međunarodne organizacije ili sporazume u kojima je članstvo otvoreno za sve zemlje članice WTO. (WTO, Trading into the Future (1999), pp. 19).

¹⁴ Komitet za poljoprivredu (*Committee on Agriculture* i Komitet za sanitarne i fitosanitarne mere (*Committee on Sanitary and Phytosanitary Measures*) su u svom radu direktno povezani sa Svetom za trgovinu robama (*Council for Trade in Goods*) zaduženim za praćenje implementacije svih sporazuma kojima se regulišu međunarodna razmena roba. Osim ovog, formiran je i Svet za trgovinu uslugama i Svet za trgovinske aspekte zaštite intelektualne svojine koji takođe prate primenu odgovarajućih sporazuma, a svi oni su direktno odgovorni Generalnom savetu (*General Council*). Sporazumima je predviđeno da se Komiteti sastaju četiri puta godišnje, a u slučaju neophodnosti sazivaju se specijalni sastanci.

¹⁵ Ovo pitanje je regulisano članom 20 Sporazuma o poljoprivredi koji se odnosi na nastavak procesa reforme.

¹⁶ Videti fusnotu 8.

¹⁷ U periodu 1986-88. godina ukupna domaća podrška u zemljama OECD-a je imala vrednost 234 milijarde dolara, od čega je 39% otpadalo na EU, 25% na SAD, 21% Japan i 15% na ostale zemlje. 1995. godine kada su Sporazumi o poljoprivredi stupili na snagu, vrednost domaće podrške poljoprivredi u zemljama OECD-a je bila 282 milijarde dolara sa učešćem EU od 44%, SAD i Japan po 23%, a 10% je bilo učešće ostalih zemalja. Nakon toga je došlo do postepenog opadanja vrednosti domaće podrške (1996. za 7%, 1997. za 12%). Prema OECD (2001), The Uruguay Round Agreement on Agriculture: An Evaluation on its implementation in OECD Countries.

njihovog usklađivanja sa obavezama u pogledu subvencioniranja izvoza. Najveći korisnik izvoznih subvencija je EU. U okviru OECD-a je došlo do značajnijeg smanjenja subvencioniranja izvoza (pšenice, govedeg mesa i mlečnih proizvoda), čemu je doprineo i rast cena žitarica na svetskom tržištu što je olakšalo zemljama da ispune svoje obaveze. U nekim slučajevima su stope subvencioniranja izvoza ostale visoke i prisutan je značajan disparitet među proizvodima. Pojedine zemlje su izmenile svoju politiku podrške izvozu poljoprivrednih proizvoda i opredelile se za druge oblike podrške izvozu koji nisu obuhvaćeni pravilima WTO, a imaju distorzivan efekat na međunarodnu razmenu poljoprivrednih proizvoda.

Iako su efekti liberalizacije međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda prilično skromni, Sporazum o poljoprivredi je izuzetno značajan. Izazov koji stoji pred zemljama je da na osnovama postavljenim nakon završetka Urugvajске runde nastave napore u pravcu dalje redukcije distorzije trgovine. To zahteva jačanje discipline utvrđene Sporazumom o poljoprivredi kao i identifikovanje slabosti sadašnjeg sporazuma i novih problema koji su se u međuvremenu pojavili. Prva prilika za to je bila Ministarska konferencija¹⁸ u Sietlu (SAD) krajem 1999. godine na kojoj je odlučeno da se pregovori o poljoprivredi vode u specijalnim sesijama Komiteta za poljoprivredu¹⁹ i oni su započeti krajem marta 2000-te godine.

Do sada su okončane dve faze pregovora i doneta je odluka o pokretanju nove, sveobuhvatne runde pregovora. Pregovori o poljoprivredi su teški zbog veoma različitih

pogleda i interesa zemalja-članica. Njihov cilj je dalja liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima od čega bi najveću korist trebalo da imaju zemlje koje mogu da konkurišu kvalitetom i cenom pre nego visinom subvencija, što se pre svega odnosi na zemlje u razvoju. Ključne teme pregovora su značajna redukcija carina, domaće podrške i izvoznih subvencija.²⁰

Prva faza pregovora je trajala od 23-24. marta 2000. do 26-27. marta 2001. godine i u okviru nje je 126 zemalja-članica²¹ podnelo 45 predloga koji su bili predmet pregovaranja u Komisiji za poljoprivredu. Predlozi su se odnosili na sva značajnija pitanja, a podnosile su iz zemlje pojedinačno ili po grupama pri čemu je povezivanje bilo uslovljeno postojanjem zajedničkog interesa po pitanju koje je bilo predmet predloga.²² Pregovori u okviru druge faze su počeli okončanjem prve, a završili su se 4-7. februara 2002. Vodili su se po pojedinačnim pitanjima koja su se iskristalisala u toku prve faze i tako su bili i organizovani. Uglavnom se radilo o "neformalnim" razgovorima²³. I pored kompleksnosti pregovaranja, zemlje u razvoju su i dalje zadržale veoma aktivno učešće.

Po pitanju *izvoznih subvencija* i konkurencije stavovi su bili različiti i kretali su se od zahteva za potpunom eliminacijom svih oblika subvencioniranja izvoza do spremnosti da se pregovara o njihovoj budućoj redukciji bez zahteva za ukidanjem. Bilo je prigovora da su pravila neravnopravna pošto se razvijenim zemljama i dalje dozvoljava da podstiču izvoz (istina, na manjem, ali još uvek veoma visokom nivou), dok zemlje u razvoju to ne mogu sa jedne strane zbog nedostatka

¹⁸ Ministarska konferencija je najviši organ WTO, a čine je predstavnici svih zemalja članica. Sastojе se najmanje jednom u dve godine i donosi sve ključne odluke značajne za rad organizacije (bilo koju odluku o bilo kojem multilateralnom trgovinskom sporazumu, odluku o prijemu novih zemalja članica, pokretanju nove runde pregovora itd).

¹⁹ Ministarska konferencija u Sietlu je bila treća po redu od stupanja na snagu WTO 1. januara 1995. godine. Prva je održana u Singapuru decembra 1996., druga u Ženevi maja 1998. i ona je bila posvećena obeležavanju zlatnog jubileja - 50 godina od stvaranja multilateralnog trgovinskog sistema. Treća konferencija je održana od 30. novembra do 3. decembra 1999. godine u Sietlu (SAD). U pripremama je isticano da je njen osnovni zadatak pokretanje nove runde pregovora o daljoj liberalizaciji međunarodne razmene i razmatranje nekih od postojećih trgovinskih pravila, a pre svega nastavak pregovora o poljoprivredi i uslugama kako je to predviđeno odgovarajućim sporazumima. Ministarsku konferenciju su pratile masovne demonstracije organizovane od strane velikog broja nevladinih organizacija što je uticalo na njen tok. Konferenciji je prisustvovao rekordan broj ministara iz celog sveta, ali oni nisu uspeali da postignu saglasnost o značajnom broju pitanja koja su ostala otvorena. Odlučeno je da se pregovori suspenduju, uzme time-out za međusobne konsultacije u cilju prevazilaženja razlika. Nakon što je propalo nastojanje da se pokrene nova runda multilateralnih trgovinskih pregovora u okviru WTO odlučeno je da se pregovori o poljoprivredi (i uslugama) nastave od 1. januara 2000-to godine u odgovarajućim Komitetima.

finansijskih sredstava, ali i zbog toga što je Sporazumom dozvoljeno subvencioniranje samo za zemlje koje su to i ranije činile (uz obavezu smanjenja) - nije dozvoljeno uvođenje novih subvencija.

Kod *pristupa tržištu*, diskusija nakon završetka Urugvajске runde je uglavnom bila usmerena na dva pitanja: visok nivo carina dobijenih tarififikacijom (pri čemu su neke zemlje zahtevale značajnije snižavanje visokih carina) i carinske kvote (njihova veličina, način primene i visina carina koje se primenjuju na uvoz u okviru kvote). Iskristalisala su se dva ključna predloga o redukciji carina: prvi je bio u skladu sa rezultatima Urugvajске runde i zalagao se za lincarno prosečno snižjenje carina, dozvoljavajući neka odstupanja. Njegova prednost je bila u jednostavnosti primene. Drugi se zalagao za ravnomerno procentualno snižjenje carina za sve proizvode (procenat sniženja nije bio definisan) kombinovano sa dodatnim nelinearnim sniženjem viših carina, povećanje kvota u okviru carinske kvote i specijalan tretman zemalja u razvoju. Predlagači smatraju da je ovakav pristup pravičniji. Mada je rezultatima Urugvajске runde predviđeno da snižjenje carina za finalne proizvode bude veće nego za sirovine i poluproizvode, mnoge zemlje u razvoju su prigovorile da se suočavaju sa problemima kada žele da povećaju izvoz prerađenih poljoprivrednih proizvoda zbog toga što su carine mnogo više na izvoz prerađenih proizvoda nego sirovina (radi se o tzv.

carinskoj eskalaciji - "tariff escalation") i to u cilju zaštite domaće prerađivačke industrije.

Podrška domaćoj proizvodnji je takođe bila predmet pregovaranja. Predlozi su se bavili pitanjem za koliko treba da se smanje mere podrške svrstane u "žutu kutiju" kao i dilemom da li ograničenja treba utvrditi za specifične proizvode ili zadržati agregatne limite kako je to utvrđeno Sporazumom. "Zelenom kutijom" su obuhvaćene mere čija je primena dozvoljena bez ograničenja, ali bilo je predloga da se preispita sadržaj ove kutije pošto se smatra da neke mere mogu imati uticaja na proizvodnju i cene. Mišljenje drugih zemalja je da "zelenu kutiju" treba proširivati kako bi njome bili obuhvaćeni i dodatni tipovi pomoći.

"Plava kutija" predstavlja privremenu odredbu Sporazuma o poljoprivredi.²⁴ Neke zemlje žele da se ove mere ukinu pošto, po njihovom mišljenju, ipak imaju uticaj na proizvodnju, ili predlažu da se primena mera iz ove kutije ograniči. Druge smatraju da je to značajno sredstvo za podršku i reformu poljoprivrede te otuda ove mere ne treba smanjiti pošto je njihovo negativno dejstvo na trgovinu manje od drugih mera. EU je spremna da pregovara o dodatnoj redukciji mera iz "žute kutije" sve dok se zadrži koncept "plave kutije".

Zemlje u razvoju su imale aktivno učešće u obe faze pregovora. Neke su izašle sa predlogom da se potpuno razdvoje pravila za razvijane zemlje i za zemlje u razvoju tvrdeći da je subvencioniranje i zaštita domaćeg tržišta kod ovih zemalja neophodna kako bi se

²⁰ Neke zemlje opisuju mandat za pregovore dat Članom 20 Sporazuma o poljoprivredi kao tronožac ("tripod") čije su tri noge: izvozne subvencije, domaća podrška i pristup tržištu. Netrgovinski problemi i specijalan i diferenciran tretman zemalja u razvoju će, po njima, biti razmatrana na odgovarajući način, po potrebi. Drugi smatraju da se radi o petouglu ("pentangle") čijih pet stranica ravnopravno uključuje, pored ranije navedene tri oblasti, i ne-trgovinska pitanja i tretman zemalja u razvoju kao posebna pitanja u istom rangu kao i prva tri. Navedene razlike u pristupu do sada nisu uticale na odlaganje rasprave.

²¹ Svetska trgovinska organizacija je početkom 2002. godine

²² Osim jedinstvenih predloga zemalja-članica ekonomskih integracija (EU, Mercosur, ASEAN, Caricom) kao i Cairns grupe koja je ustanovljena 1986. godine i okuplja razvijene zemlje i zemlje u razvoju izvoznice poljoprivrednih proizvoda, oko zajedničkih predloga su se okupile i afričke zemlje u okviru *African group* (41 zemlja), male ostrvske zemlje u razvoju, ostale zemlje u razvoju (zavisno od problema), zemlje u tranziciji, što ukazuje na aktivnu ulogu manje razvijenih zemalja u pregovorima o poljoprivredi.

²³ Pod tim se podrazumeva nepostojanje oficijelne zabeleške o pregovorima, osim što predsedavajući daje pregled pregovora na zvaničnom (*formal*) sastanku. Dokumenta koja su prezentovana nisu imala karakter zvaničnih dokumenata WTO.

²⁴ Trenutno relativno mali broj zemalja koristi (ili je koristio) mere svrstane u plavu kutiju. To su: EU, Island, Norveška, Japan, Slovačka, Slovenija i SAD (više ne primenjuje mere iz ove kutije).

obezbedila sigurnost u hrani, podstakao razvoj malih farmi, nadoknadio nedostatak kapitala ili sprečila migracija siromašnog poljoprivrednog stanovništva iz sela u grad. Mnoge zemlje u razvoju su se žalile da se njihov izvoz još uvek suočava sa visokim carinama i drugim barijerama na tržištu razvijenih zemalja i da je njihova namera da razviju prerađivačku industriju ugrožena činjenicom da su carine mnogo više za prerađene poljoprivredne proizvode nego za sirovine. One bi želele da dođe do značajnog smanjenja ovih barijera. Sa druge strane, manje zemlje u razvoju su izrazile svoju zabrinutost zbog toga što barijere na uvoz u razvijene zemlje padaju suviše brzo čime one gube preferencijalni tretman koji su imale prilikom izvoza manjeg broja proizvoda na ta tržišta. To za posledicu ima gubitak prednosti koje su imale i opadanja izvoznih prihoda. Istovremeno su zemlje u razvoju zavisne od uvoza hrane zabrinute zbog mogućeg rasta cena poljoprivrednih proizvoda na svetskom tržištu do koga bi došlo usled redukcije subvencija u bogatim zemljama što bi svakako otežalo uvoz njima neophodnih poljoprivrednih proizvoda.

Zemlje u tranziciji su takode nastupile kao grupa i u svojim predlozima su uglavnom iznele dva problema: podršku domaćoj proizvodnji i pristup tržištu. Stav ove grupacije zemalja je da bi izlaganje poljoprivrede delovanju tržišnih snaga u uslovima nedostatka kapitala i adekvatnog sistema kreditiranja, budžetskih ograničenja i ostalih problema karakterističnih za proces tranzicije ugrozilo ovaj sektor. U okviru domaće podrške one traže veću fleksibilnost u smislu dopuštanja višeg nivoa podrške, a u okviru pristupa tržištu žele da i dalje zadrže postojeći nivo zaštite. One ističu da će fleksibilan odnos koji traže biti privremen i da će trajati dok su prisutni problemi vezani za tranziciju, i da neće dovesti do dodatne

distorzije u trgovini poljoprivrednim proizvodima.

Na IV Ministarskoj konferenciji Svetske trgovinske organizacije koja je održana novembra 2001. godine u gradu Doha (Qatar) doneta je, između ostalog, i odluka o pokretanju nove runde multilateralnih trgovinskih pregovora. Pregovori o poljoprivredi će biti jedna od ključnih tema novih pregovora.²⁵ Period od kraja marta 2002. do 31. marta 2003. godine predstavlja najkritičniju fazu pregovora o poljoprivredi pošto je u okviru nje potrebno utvrditi modalitete ili ciljeve (uključujući i numeričke ciljeve) neophodne za realizaciju konačnih ciljeva pregovora koji su utvrđeni Ministarskom deklaracijom iz Doha. Ciljevi su: značajno unapređenje pristupa tržištu; smanjenje, sa ciljem postepenog ukidanja, svih oblika izvoznog subvencioniranja, i značajna redukcija domaće podrške poljoprivredi koja distorzivno deluje na trgovinu. To će podrazumevati i donošenje odgovarajućih odluka, tako da će ova faza determinisati konačne rezultate pregovora. Predviđeno je da se pregovori o poljoprivredi, kao sastavni deo ukupnih pregovora, završe do 1. januara 2005. godine.

3. Zaključak

Međunarodna razmena roba je u 2001. godini imala vrednost blizu 6000 milijardi dolara, što predstavlja pad od 4% u odnosu na prethodnu godinu kada je vrednost razmene bila 6180 milijardi dolara. U istom periodu je opao i fizički obim međunarodne razmene, i to za 1% u poređenju sa povećanjem od 11% u prethodnoj godini.²⁶ Vrednost izvoza komercijalnih usluga je u 2001. godini bila 1440 milijardi dolara što je za 1,5% manje nego 2000-toj.

Trgovina poljoprivrednim proizvodima u 2000-toj godini je imala vrednost 558 milijardi

²⁵ Pregovori će se voditi o pristupu tržištu, pravilima WTO koja se odnose na anti-damping, subvencije, regionalne sporazume o trgovini; zatim o uslugama (pregovori su pokrenuti 2000-te godine kao i za poljoprivredu), trgovinskim aspektima zaštite intelektualne svojine, sistemu rešavanja sporova, zaštiti čovekove sredine, problemima u vezi sa primenom sporazuma iz Urugvajске runde. Pregovori predstavljaju jedinstven poduhvat, što znači da se o svim pitanjima koja su predmet pregovaranja istovremeno mora postići dogovor ("Nothing is agreed until everything is agreed."). Pregovori su otvoreni za sve zemlje-članice i zainteresovane zemlje, ali u donošenju odluka učestvuju samo zemlje-članice. Treba da budu transparentni, i nužno je da vode računa o specijalnom i diferenciranom tretmanu zemalja u razvoju. Neophodno je da imaju u vidu razvojne i ekološke aspekte pregovora kako bi zahtev za održivim razvojem na adekvatan način bio ispunjen. (Doha Ministerial declarationa)

dolara i to je činilo 9%²⁷ ukupne razmene roba, odnosno 7,4% međunarodne razmene roba i usluga. Istovremeno, poljoprivredni proizvodi učestvuju sa blizu 41% u razmeni primarnih proizvoda (tabela 2). Najveći izvoznici i uvoznici poljoprivrednih proizvoda su razvijene zemlje (tabela 3). Prisutan je visok stepen koncentracije trgovine poljoprivrednim proizvodima pošto na 15 najznačajnijih učesnika u svetskoj trgovini otpada 65% razmene ovih proizvoda.

Tab. 2 Međunarodna razmena poljoprivrednih proizvoda, 2000. godina

Vrednost (u mlrd \$)	558
Godišnje promene (u %)	
1980-85	-2
1985-90	9
1990-00	3
1997	-1
1998	-5
1999	-3
2000	2
Udeo u međ. razmeni ind. proiz. (%)	9,0
Udeo u izvozu prim. proiz. (%)	40,7

Izvor: WTO International Trade Statistics 2001, table IV.3, includes intra-EU Trade

I pored toga što je udeo poljoprivrede u svetskoj trgovini relativno mali, može se reći da se radi o izuzetno značajnom sektoru za koji su posebno zainteresovane kako razvijene zemlje tako i zemlje u razvoju (uglavnom iz diferenciranih razloga). Razvijene zemlje (pre svega EZ (EU), SAD i Japan) su primenjivale različite oblike necarinskih barijera kojima su ograničavale uvoz poljoprivrednih proizvoda, vršile su subvencioniranje izvoza i stimulisale domaću proizvodnju poljoprivrednih proizvoda. Pravila GATT-a su to dozvoljavalo, što je za posledicu imali jačanje agrarnog protekcionizma razvijenih zemalja. Svi

pokušaji da se poljoprivreda podvede pod opšta pravila međunarodne trgovine su ostali bez uspeha upravo zbog protivljenja razvijenog dela sveta. Usvajanjem Sporazuma o poljoprivredi i o sanitarnim i fitosanitarnim merama u okviru Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora učinjen je prvi korak ka liberalizaciji međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda i proširenju multilateralnih trgovinskih pravila na ovaj sektor. Sporazumom je predviđeno da se svi oblici barijere na uvoz poljoprivrednih proizvoda prevedu u carine (tzv. "tarifikacija") uz obavezu njihovog postepenog snižavanja, da se smanji (sa tendencijom ukidanja) subvencioniranje izvoza i pružanje podrške domaćoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Prve analize primene Sporazuma o poljoprivredi ukazuju da proces liberalizacije međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda ide relativno sporo. To se svakako može objasniti otporom, prvenstveno razvijenih zemalja, da se odreknu zaštitnih mera i subvencioniranja, ali i visokim nivoom zaštite koji predstavlja polaznu osnovu za liberalizaciju. Posebno nezadovoljstvo izražavaju zemlje u razvoju koje imaju komparativne prednosti u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda, ali ne mogu da ih iskoriste zbog agrarnog protekcionizma razvijenih zemalja. Međutim, treba imati u vidu da je ukidanje barijera i liberalizacija međunarodne trgovine proces koji zahteva vreme. Carine na razmenu industrijskih proizvoda su svedene na minimum²⁸, ali je proces liberalizacije započet još krajem 40-tih godina kada je osnovan GATT. Poljoprivreda je sve do 1995. godine bila izuzeta iz pravila multilateralnog trgovinskog sistema što je omogućilo jačanje protekcionizma u ovom sektoru i za njegovo smanjenje je svakako potrebno vreme, naravno uz spremnost svih zemalja da učestvuju u ovom procesu.

Liberalizacija međunarodne razmene poljoprivrednih proizvoda predstavlja šansa za

²⁶ To je prvi put da je posle više decenija rasta obima međunarodne razmene, pri čemu je rast trgovine daleko prevazilazio rast GDP-a, došlo do njenog pada. (WTO, Annual Report 2002-Chapter II, pp.5)

²⁷ Godine 1990-te je udeo izvoza poljoprivrednih proizvoda u ukupnom izvozu roba bio 12,2% da bi se 2000-te smanjio na 9,0% što ukazuje na smanjenje relativnog značaja poljoprivrede za međunarodnu razmenu.

²⁸ Eliminisanjem carina na uvoz industrijskih proizvoda javili su se drugi oblici necarinskih barijera od kojih mnogi nisu ni bili obuhvaćeni pravilima GATT-a, kao što je dobrovoljno ograničenje izvoza. Pravilo je da se smanjenjem jedne vrste instrumenata spoljnotrgovinske politike pojavljuju drugi, novi instrumenti na koje se ne odnose postojeća pravila. Urugvajskom rundom su barijere koje su bila na snazi obuhvaćene pravilima WTO

zemlje u razvoju što su one shvatile. Dokaz za to je njihovo aktivno učešće u Urugvajskoj rundi pregovora, kao i u nastavku pregovora o poljoprivredi u okviru WTO. Svakako je opravdan njihov zahtev za diferenciranim tretmanom imajući u vidu da su razvijene zemlje svoju sadašnju konkurentnost u oblasti poljoprivrede postigle upravo zahvaljujući

merama agrarnog protekcionizma primenjivanim u čitavom posleratnom periodu. Takođe je prihvatljiv stav zemalja u tranziciji o potrebi fleksibilnijeg odnosa prema njima u pogledu primene Sporazuma o poljoprivredi imajući u vidu probleme koje sa sobom novi tranzicija kao i činjenicu da će takav odnos biti samo privremen.

Tab. 3. Zemlje sa najvećim izvozom i uvozom poljoprivrednih proizvoda, 2000. godina

Zemlje izvoznice	Vrednost (u mlrd \$)	Udeo u svet. (%)	Zemlje uvoznice	Vrednost (u mlrd \$)	Udeo u svet. (%)
SAD	70,87	12,7	SAD	66,69	11,0
Francuska	36,52	6,5	Japan	62,19	10,3
Kanada	34,79	6,2	Nemačka	41,54	6,9
Holandija	34,14	6,1	Vel. Britanija	32,49	5,4
Nemačka	27,76	5,0	Francuska	30,39	5,0
Belgija	19,86	3,6	Italija	29,39	4,9
Španija	16,88	3,0	Holandija	20,90	3,5
Vel. Britanija	16,67	3,0	Kina	19,54	3,2
Kina	16,38	2,9	Belgija	18,52	3,1
Australija	16,37	2,9	Španija	16,98	2,8
Italija	16,09	2,9	Kanada	15,27	2,5
Brazil	15,47	2,8	Rep. Koreja	12,99	2,1
Tajland	13,28	2,4	Hong Kong	11,73	1,9
Argentina	11,97	2,2	Meksiko	11,06	1,8
Danska	10,94	2,0	Ruska federacija	9,87	1,6
Ukupno 15	357,98	64,2	Ukupno 15	394,32	65,2

Nova runda multilateralnih trgovinskih pregovora koja je pokrenuta na Ministarskoj konferenciji u Dohi krajem 2001. godine predstavlja novi ispit za multilateralni trgovinski sistem, posebno za proces liberalizacije međunarodne razmene

poljoprivrednih proizvoda. Njeni rezultati će pokazati koliko su zemlje-članice WTO spremne da realizuju ono što je dogovoreno i sadržano u sporazumima, pogotovo kada se radi o tako značajnom sektoru kao što je poljoprivreda.

LITERATURA

- BROOKS, JONATHAN (2000), The Uruguay Round Agreement on Agriculture: The Policy Concerns of Emerging and Transition Economies, OECD
- DIAKOSAVVAS, DIMITRIS (2001), The Uruguay Round Agreement on Agriculture: An Evaluation of its Implementation in OECD Countries, OECD
- ĐURIĆ, M. DRAGANA; PREKAJAC, ZORA i VIDAS-BUBANJA, MARIJANA (2000), Međunarodna ekonomija, Institut ekonomskih nauka, Beograd
- Internet adresa Svetske trgovinske organizacije: www.wto.org
- PREKAJAC, ZORA (2000), Svetska trgovinska organizacija-regulacija usluga i novih

- oblasti, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet Subotica, Novi Sad
- PUGEL, A. THOMAS and LINDERT, H. PETER (2000), International Economics, eleventh edition, McGraw Hill
- YABROUGH, V. BETH and YABROUGH, M. ROBERT (2000), The World Economy: Trade and Finance, Harcourt College Publishers
- WTO (1999), Trading into the Future, 2nd edition Revised, April
- WTO (2001), Annual Report 2001
- WTO (2002), Annual Report 2002: Chapter II - World Trade Development
- WTO (2002), WTO Agricultural Negotiation: The issues and where we are now, April.